

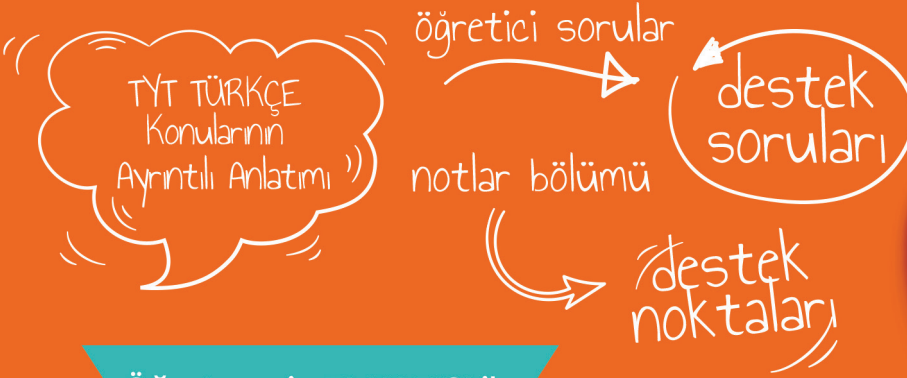
# TYT | TÜRKÇE

Öğrenmenin  
EN Kolay  
Yolu!

Destek  
Serisi

# Destek Defterim

"TYT'de En Büyük Desteğim"



İhtiyacın Olan  
HER ŞEY  
Bu Defterde!

Öğretmenin EL YAZISI ile

**ens**

Eğitimde Nitelikli Sayfa

Zeynep DERİN  
Göksu ÇETİN  
Mikail ÖZTAŞ

Copyright © Bu kitabın her hakkı saklıdır.

Hangi amaçla olursa olsun,  
bu kitabın tamamının ya da bir kısmının,  
kitabı yayımlayan yayınevinin önceden  
izni olmaksızın elektronik, mekanik, fotokopi  
ya da herhangi bir kayıt sistemi ile çoğaltılması,  
yayımlanması ve depolanması yasaktır.

ISBN: 978-605-06793-3-5  
1910 - 2 - 20



Sözel Branşlar Yayın Yönetmeni:  
**Mikail ÖZTAŞ**

Yazar:  
**Zeynep DERİN - Göksu ÇETİN - Mikail ÖZTAŞ**

Editör:  
**Nuri SOYUDURU**

Dizgi:  
**ens Dizgi Grafik**

Santral: **0850 302 2090**  
ENS Yayınları: **0549 805 37 82**

Matbaa:



[ensyayinlari@gmail.com](mailto:ensyayinlari@gmail.com)



[ensyayinlari](https://www.instagram.com/ensyayinlari)



[Ens Yayınları](https://www.facebook.com/EnsYayinlari)

# SUNUŞ

Kıymetli Öğrencilerimiz,

Bu zamana kadar pek çok sınavda ter döktünüz, göz nuru döktünüz; bundan sonra da hayatınızda önem arz eden pek çok sınavla karşılaşacaksınız. Üniversite sınavı belki de bu sınavların en kapsamlısı ve yorucu olanıdır. Ülkemizde pek çok öğrencinin ana sorunu, üniversite sınavına hazırlık döneminde “temel eksikliği”dir. **ENS Yayınları** olarak bu eksikliği gidermek amacıyla hazırladığımız “**DESTEK SERİSİ TÜRKÇE DESTEK DEFTERİM**”i sizlere ulaştırmanın sevincini yaşıyoruz. İnsanı sınavlardan çok bilmediklerinin korkuttuğunu, hayatın kendisinin de bir sınav olduğu gerçeğini göz ardı etmeden söyleyebiliriz.

**ENS Yayınları** Destek Serisi'nin her bir ürünü, öğrenilemeyen ya da eksik öğrenme neticesinde unutilan, yani bilinmeyen konulara ışık tutmak, bu konularla ilgili kalıcı öğrenme sağlamak amacıyla hazırlanmıştır.

**ENS Yayınları** Destek Defterim Serisi'nin her bir defteri detaylı konu anlatımlarıyla, destek noktalarıyla, destek sorularıyla ve konu içerisindeki örnek sorularıyla, konuları en iyi şekilde kavramanızı ve pekiştirmenizi sağlayacaktır.

Ustabaşı olmanın yolu pratik yapmaktan geçmektedir. Çoğu öğrenci, önceki dönemlerde aynı konunun işlendiğini ancak unutulduğunu itiraf etmektedir. Kalıcı öğrenme, yaparak-yaşayarak ve tekrar ederek çalışmayı gerektirir. Biz de kalıcı öğrenmeyi gerçekleştirebilmenize yardımcı olmak için uzman öğretmenlerimiz tarafından hazırlanan “**Destek Defterim**” serisini sizlerin beğenisine sunuyoruz.

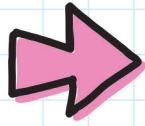
**ENS Destek Defterim**'in tamamı kademeli ve kalıcı öğrenmeyi gerçekleştirecek biçimde hazırlanmıştır.

Bu defterin hazırlanmasında emeği geçen yazarlarımız Göksu ÇETİN, Zeynep DERİN ve Mikail ÖZTAŞ'a; Dizgi – Tasarım Uzmanımız Raşit SAVAŞ'a ve editörümüz Nuri SOYUDURU'ya sonsuz teşekkürlerimizi sunarız.

Unutmayın ki hayat mücadelelerle dolu ve uzun bir yolculuktur. Bu uzun yolculukta size DESTEK olmak bizim en büyük sevinç ve gurur kaynağımız olacaktır.

# İçindekiler

1. ÜNİTE:	Sözcükte ve Söz Öbeğinde Anlam .....	5
2. ÜNİTE:	Cümlede Anlam.....	29
3. ÜNİTE:	Anlatım Biçimleri - Düşüncüyü Geliştirme Yolları.....	53
4. ÜNİTE:	Paragrafta Anlam .....	61
5. ÜNİTE:	Ses Bilgisi - Yazım Kuralları - Noktalama İşaretleri.....	73
6. ÜNİTE:	Sözcükte Yapı .....	113
7. ÜNİTE:	Sözcük Türleri.....	133
8. ÜNİTE:	Fiiller .....	183
9. ÜNİTE:	Fiilde Çatı.....	211
10. ÜNİTE:	Cümle Bilgisi.....	219
11. ÜNİTE:	Anlatım Bozuklukları.....	242
Cevap Anahtarları .....		256



## 1. Ünite

Sözcükte ve Söz

Öbeğinde Anlam

### KONULAR

- Sözcükte anlam, anlam ilişkileri
- Mecaz yolları, sözcükte anlam olayları
- İkilemeler, deyimler, atasözleri

## I. BÖLÜM: SÖZCÜĞÜN ANLAMI

Bir dildeki anlamlı en küçük birime **sözcük** denir. Sözcükler, kullanıldıkları yere göre farklı anlamlar kazanır. Bu durumu, sözcüklerdeki şu anlam özellikleriyle açıklayabiliriz:

### SÖZCÜKLERDE ÇOK ANLAMLILIK

Bir sözcüğün temel anlamının dışında yan ve mecaz anlamlar kazanabilemesine **çok anlamlılık** denir. Çok anlamlılığı kavrayabilmek için sözcüklerin temel, yan ve mecaz anlamlarını bilmemiz gerekir.

#### 1. Gerçek (Temel) Anlam

Sözcüklerin akla gelen ilk anlamıdır ve sözlükte ilk sırada yer alır.

- ✓ Kadının yeni aldığı eteği yırtılmış.
- ✓ Çocuğun ayakları çok üşümüştü.

#### Destek Noktası

Gerçek anlam, bazı kaynaklarda "temel anlam ve yan anlamların toplamı" olarak verilirken bazı kaynaklarda sadece temel anlam olarak verilir.

#### 2. Yan Anlam

Sözcüğün gerçek (temel) anlamından uzaklaşmadan kazandığı yeni anlamlardır.

- ✓ Dağın eteği rengarenk çiçeklerle doluydu.
- ✓ Masanın ayağı pek sağlam değildi.

#### Destek Noktası

Yan anlam, gerçek anlamın içinde ortaya çıkan bir çeşit anlam genişlemesidir. Dikkat edildiğinde sözcüğün temel anlamıyla yan anlamı arasında işlev veya benzerlik yönünden bir ilişki olduğu görülür.

#### 3. Mecaz Anlam

Sözcüğün temel ve yan anlamlarından sıyrılarak kazandığı anlamdır.

- ✓ Sınavı kazandığı için etekleri zil çalıyor.
- ✓ Bırak bu ayakları, artık sana inanmıyoruz.
- ✓ Karanlığı yırtan garip bir ses duyuldu
- ✓ İnsan gurbetteyken yüreğinin üşüdüğünü hisseder.

### Destek Noktası

Bir sözcüğün gerçek ya da mecaz anlamı olması, kullanıldığı cümledeki anlamına bağlıdır.

Ağır bir çanta taşıyordu.

/ Bu ağır sözlere dayanamaz.

Gerçek anlam

Mecaz anlam

### 3. Terim Anlam

Bir sözcüğün bilim, sanat, spor, meslek vb. alanlarla ilgili kullanımıdır.

- ✓ Ünlü forvet, bu maçta üç gol attı. (Futbol)
- ✓ Bugün trigonometri konusuna geçeceğiz. (Matematik)
- ✓ Şarkının notalarını hemen öğrenmişti. (Müzik)

### Destek Noktası

Bazı sözcüklerin terim anlamı olup olmadığını anlamak için kullanıldıkları cümleye dikkat etmek gerekir.

Soru cümlelerinin sonuna soru işareti konur.

Terim

Köprü tedavisi için dışarıya gittim.

Terim

Kafamızda olayla ilgili soru işareti vardır.

Mecaz

İki ülke arasında dostluk köprüsü kuruldu.

Mecaz

## MECAZ YOLLARI

Sözcükler mecaz anlam kazanırken çeşitli anlam olaylarına uğrar. Sözcüklerde görülen mecaz anlam kazanma yollarını şu şekilde sıralayabiliriz:

### 1. Ad Aktarması (Mecazımürsel)

Bir sözcüğün veya sözün benzetme amacı taşımadan başka bir sözcük veya sözün yerine kullanılmasıdır. Ad aktarması, çeşitli anlam ilişkileriyle oluşturulur:

#### Sanatçı -Eser ilişkisi

Yaz tatilinde Reşat Nuri Güntekin'i okudum.

(Sanatçının eserleri kastedilmiştir.)

#### İç- Dış ilişkisi

Ocağdaki çaydanlık fokur fokur kaynıyordu.

(Çaydanlıktaki su kastedilmiştir.)

### Parça- Bütün İlişkisi

Biz, bu apartmanda oturuyoruz.

(Apartmandaki bir daire kastedilmiştir.)

### Yer -İnsan İlişkisi

Mahalle, olay yerine akın etmişti.

(Mahalledeki insanlar kastedilmiştir.)

### Yer- Yönetim İlişkisi

Ankara'nın bu olaya tepkisi sürüyor.

(Ankara'daki siyasi yönetim kastedilmiştir.)

### Eşya- İnsan İlişkisi

Ünlü raket, İstanbul'a geldi.

(Tenisçi kastedilmiştir.)

### Uyarı

Ad aktarması, yukarıdaki örneklerin dışında da anlam ilişkileriyle oluşturulabilir.

### DESTEK SORUSU 1

Marmara'da her yelken

Uçar gibi neşeli

Yukarıdaki dizelerde olduğu gibi, kimi sözler benzetme amacı gütmeyen kendi anlamları dışında kullanılır.

Aşağıdaki dizelerin hangisinde bu örnekteki benzer bir kullanım vardır?

- A) Dalgalar sen de şafaklar gibi ey nazlı hilâl!
- B) Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.
- C) Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüda.
- D) Bastığın yerleri toprak diyerek geçme tanı!
- E) Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda?

ÖSS 1995

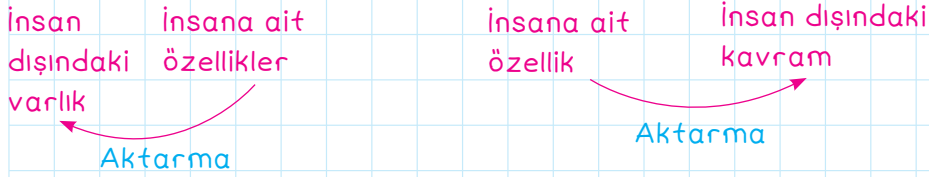
Notlarım 



## 2. Kişileştirme (Teşhis)

İnsana ait özelliklerin insan dışındaki varlıklara ya da kavramlara aktarılmasıdır. Kişileştirme, insandan doğaya aktarma olarak da ifade edilebilir.

Güller ağlaşır, kucaklar seni... Yüreğinden yaralı bizim hikâyemiz...



## 3. Benzetme (Teşbih)

Söz daha etkili bir duruma getirmek için aralarında türlü yönlerden ilgi bulunan iki varlıktan, benzerlik bakımından güçsüz durumda olanı güçlü olana benzetmektir.

Bir benzetmede "benzeyen, kendisine benzetilen, benzetme yönü ve benzetme edati" olmak üzere dört öge vardır.

Benzetmeler, kullanılan öge sayıları bakımından çeşitli adlar alır.

### Ayrıntılı (Tam) Benzetme

Dört ögesi de bulunan benzetmeye denir.

✓ Eviniz kuşu gibi küçük bir evdi.

Benzeyen Kendisine Benzet- Benzet-  
benzeti- me edati me yönü  
len

✓ Ah bu türküler, köy türküleri } Benzeyen: Köy türküleri  
Ana sütü gibi candan, } Kendisine benzetilen: Ana sütü  
Ana sütü gibi temiz... } Benzetme yönü: Temiz ve candan olması  
Benzetme edati: gibi

### Güzel Benzetme (Teşbiheliğ)

Yalnızca kendisine benzetilen ve benzeyenin olduğu benzetmedir.

✓ Burnu fındık, ağız kahve fincanı.

Benzeyen Kendisine Benzeyen Kendisine  
benzetilen benzetilen benzetilen

Şeker mi, şerbet mi, bal Acem kızı...

Kendisine benzetilenler Benzeyen

## DESTEK SORUSU 2

(I) Toroslar, Çukurova'nın bereketli topraklarını İç Anadolu'nun bozkırından ayırır. (II) Çukurova'yı at nalı biçiminde kuşatmış bir duvardır sanki. (III) Ovadan bakılınca çelikten dev bir testere ağzını andıran tepeler, yaz kış ışıltılıdır. (IV) Toroslar öylesine sarp ve yüksektir ki kolay kolay geçilmez. (V) Tren bile Toroslar'ı geçerken tünelin birinden çıkıp ötekine girer.

Yukarıdaki parçada numaralanmış cümlelerin hangilerinde benzetme yapılmıştır?

- A) I. ve II.      B) I. ve III.      C) II. ve III.      D) II. ve IV.      E) IV. ve V.

ÖSS 2000

## DESTEK SORUSU 3

İçmiş gibi geceyi bir yudumda  
Göğün mağrur bakışlı bulutları

Bu dizelerdeki sanatlı söyleyişe benzer bir söyleyiş, aşağıdaki dizelerin hangisinde vardır?

- A) Dinle yolcu, bu ses onun sesidir  
Sinsi adımlarla akşam yürüyor
- B) Memleket isterim  
Gök mavi, dal yeşil, tarla sarı olsun
- C) Nice aşklar, arkadaşlıklar gördüm  
Kahramanlıklar okudum tarihte
- D) Zamanla nasıl değişiyor insan  
Hangi resmime baksam ben değilim
- E) Benim de mi düşüncelerim olacaktı  
Ben de mi böyle uykusuz kalacaktım

ÖSS 1993

## 4. Kinaye (Değınmece)

Bir sözcüğün veya söz öbeğinin hem gerçek hem de mecaz anlamda gelecek şekilde kullanılmasıdır. Ancak asıl anlatılmak istenen, mecaz anlamdır.

✓ Ben yoruldum hayat, gelme üstüme!  
Diz çöktüm dünyanın namert yüzüne...

Dizleri yere gelecek biçimde eğilmek, oturmak.

Gerçek anlam

Baş eğmek, boyun eğmek.

Mecaz anlam

✓ Gökten ecdad inerek öpse  
o pak alnını, değer...

Temiz, kirli olmayan

Gerçek anlam

Şerefli namuslu olan, haysiyetli

Mecaz anlam

## 5. Tariz (Dokundurma)

Söylenen bir sözün ya da kavramın tersini kastetmektir. Tariz bir kimseyi, bir durumu alaya almak, iğnelemek amacıyla yapılır.

- ✓ Maşallah öyle zeki ki sınava altıncı girişinde barajı geçebildi.
- ✓ Amma da hızlısın arkadaş, neredeyse kaplumbağayı geçeceksin.



Bir cümlede tariz yapıldığını belirtmek için cümle sonuna parantez içinde Ünlem işareti (!) konulabilir.

## 6. Dolaylama

Bir şeyi daha etkili anlatmak için tek sözcükle anlatabileceğimiz bir kavramı birden fazla sözcükle anlatmaktır. Dolaylamanın olabilmesi için kullanımın halka yayılması, herkesçe bilinmesi gerekmektedir.

- ✓ Yedi tepeli şehir → İstanbul
- ✓ Kara kıta → Afrika
- ✓ Derya kuzusu → Balık
- ✓ Aptal kutusu → Televizyon
- ✓ Gönüller Sultanı → Mevlânâ
- ✓ Meşin yuvarlak → Top
- ✓ File bekçisi → Kaleci
- ✓ Ormanlar kralı → Aslan

## 7. Güzel Adlandırma

Bazı söyleyişler, insanlarda olumsuz çağrışımlar uyandırabilir. Karşıdaki kişide böyle bir çağrışım uyandırmamak için o sözlerin yerine daha güzel anlamlar içeren sözcükler kullanılmasına **güzel adlandırma** denir.

- ✓ Kör → Görme engelli
- ✓ Verem → İnce hastalık
- ✓ Ölmek → Son yolculuğuna uğurlanmak...
- ✓ Kefen → Yakasız gömlek
- ✓ Cin → Üç harfli
- ✓ Sağır → İşitme engelli

## 8. Abartma (Mübalağa)

Bir sözün etkisini artırmak amacıyla bir şeyi olduğundan fazla ya da az göstermeye denir.

- ✓ "Bir ah çeksem dağı taşı eritir.  
Gözüm yaşı değirmeni yürütür."

"Bir ah"ın dağı taşı eritmesi mümkün olmadığı gibi gözyaşı ile de değirmen yürütmez. Şair bu mısralarda kederinin büyüklüğünü anlatmak için abartmaya başvurmuştur.

- ✓ "Yaram var, havanlar dövemez merhem  
Yüküm var, bulamaz pazarlar dirhem"

Bu dizelerde ise şairin, yarasının durumunu ve yükünün çokluğunu abartılı bir biçimde ifade ettiği görülmektedir.

## 9. Konuşturma (İntak)

İnsan dışındaki varlıklara konuşma özelliğinin aktarılmasıdır. Konuşturma sanatının yapıldığı yerlerde aynı zamanda kişileştirme vardır.

- ✓ Güle sordum adını  
Gün açılsın gör, dedi.  
Yâre ömrünün vermezsen  
Aşka ermen zor, dedi.

Bu dördlükte  
"gül" konuşturulmuştur.

- ✓ Akıl ersin, ermesin sevdama  
Senden yanayım, dedi yeşeren dal, senden yana

Bu dizelerde "yeşeren dal" konuşturulmuştur.

## 10. Deyim Aktarması

Bir varlık ya da kavramla ilgili özelliklerin başka bir varlık ya da kavrama aktarılmasıdır.

### İnsandan doğaya aktarma (Kişileştirme)

- ✓ Yıldızlara sordum, söylemediler.  
Yıldızlara insana ait özellikler aktarılmıştır.

#### Destek Noktası

Deyim aktarmaları, deyimlerle ilgili değildir. Deyim aktarması sorularıyla karşılaştığınızda bu yanılgıya düşmemelisiniz.

### Doğadan insana aktarma

- ✓ Seni beklerken burada kök saldı.  
Ağacın özelliği insana aktarılmıştır.

### Doğadan doğaya aktarma

- ✓ Uzanmışım kumsala, güneş damlar içime.  
Suyun özelliği, güneş için kullanılmıştır.

### Duyular arası aktarma

- ✓ Soğuk bakışları hepimizi rahatsız etmişti.  
Dokunma Görme
- ✓ Dışarıdan acı bir feryat duyuldu.  
Tatma İşitme

Bir duyumuzla algılanabilecek bir özellik, başka bir duyumuz için kullanılmıştır.

## II. BÖLÜM: SÖZCÜKTE ANLAM İLİŞKİLERİ

### 1. Eş Anımlı (Anlamdaş) Sözcükler

Yazılışları ve okunuşları farklı, anlamları aynı olan sözcüklerdir.

- ✓ Sağlık - sıhhat
- ✓ Kutlama - tebrik
- ✓ Deprem - zelzele
- ✓ Kara - siyah



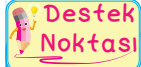
Eş anlamlı iki sözcüğün aynı cümlede kullanılması, anlatım bozukluğuna yol açar. Böyle cümleler, gereksiz sözcük içerdiği için duru bir anlatıma sahip değildir.

### 2. Yakın Anımlı Sözcükler

Tek başlarına düşünülüğünde anlamları farklı olan ancak kullanıldıkları cümleden dolayı anlamca birbirinin yerini tutabilen sözcüklerdir.

- ✓ Siz oturun, ben şimdi gelirim
- ✓ Soruyu hemen çözerim.

Bu cümledeki "şimdi" ve "hemen" sözcükleri tek başlarına düşünülüğünde anlamca farklıdır ancak birbirlerinin yerini tutacak şekilde kullanılabilir.

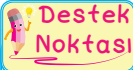


Yakın anlamlı sözcükler, birbirlerinin yerine kullanıldığında anlamda bir daralma ya da bozulma olmaz.

### 3. Zıt (Karşıt) Anımlı Sözcükler

Anlamca birbirinin tersini anlatan sözcüklerdir.

- ✓ Ödül - ceza
- ✓ İyi - kötü
- ✓ Boş - dolu
- ✓ Genç - yaşlı
- ✓ Gitmek - gelmek
- ✓ Kibar - kaba
- ✓ Güzel - çirkin
- ✓ Bağnaz - çağdaş



Bir sözcüğün zıt anlamı, cümledeki kullanımına göre değişebilir.

Dükkanların çoğu açık.

↳ zıttı: kapalı

Açık renkli bir şeyler giy.

↳ zıttı: koyu

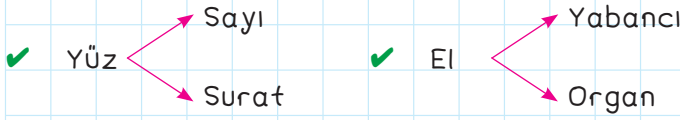
### Destek Noktası

Bir sözcüğün olumsuzluğu o sözcüğün zıt anlamlısı değildir.

<u>Sözcük</u>	<u>Olumsuzluğu</u>	<u>Zıt Anlamlısı</u>
tatlı	tatsız	acı
gülmek	gülmemek	ağlamak
almak	almamak	vermek

### 4. Eş Sesli (Sesteş) Sözcükler

Yazılışı ve okunuşu aynı, anlamları farklı sözcüklerdir.



### Destek Noktası

Temel, yan ve mecaz anlamlar aynı sözcüğün farklı anlamlarıdır. Bu anlamlar arasında sesteşlik ilişkisi yoktur.

Sesteş değildir.

- Zavallı kuşun kanadı incinmiş. (Temel anlam)
- Uçağın kanadı hasar görmüştü. (Yan anlam)
- Ailemizin kanatları altında güvendeyiz. (Mecaz anlam)

### Destek Noktası

Bazı sözcükler, sesteş gibi görünmelerine rağmen düzeltme işareti (^)'nin varlığı sebebiyle birbirinden ayrılır. Bu sözcükler, yazılışları ve okunuşları birbirinden farklı olduğu için sesteş olarak kabul edilmez.

- ✓ Kar - kâr
- ✓ Yar - yâr
- ✓ Hala - hâlâ
- ✓ Ama - âmâ
- ✓ Aşık - âşık
- ✓ Adet - âdet
- ✓ Adem - âdem
- ✓ Alem - âlem

## Destek Noktası

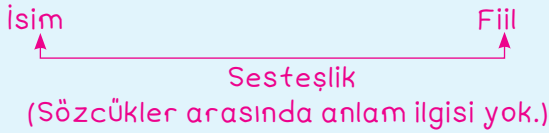
Hem isim hem de fiil kökü olabilen ve aralarında anlam ilgisi bulunan sözcüklere "kökteş sözcükler (ortak kök, ikili kök)" denir.

➔ Sesteş sözcüklerle kökteş sözcükler, birbirine karıştırılmamalıdır. Sesteş sözcükler arasında anlam ilgisi yokken kökteş sözcüklerde vardır.

✓ Kurtuluş Savaşı'nda Fransızlarla da savaştık.



✓ Bu yaz, yaşadığın şeyleri günlüğüne yaz.



## 5. Somut ve Soyut Anlamlı Sözcükler

Varlığı, beş duyudan (görme, işitme, dokunma, koklama, tatma) herhangi biriyle veya birkaçıyla algılanabilen nesne ya da durumları karşılayan sözcüklere "somut anlamlı sözcükler" denir.

✓ Hava, ışık, ses, koku, rüzgâr, ağaç, kalem, su...

Varlığını beş duyu organımızdan herhangi birisiyle algılayamadığımız ancak zihnimiz aracılığıyla algılayabildiğimiz kavramları karşılayan sözcüklere ise "soyut anlamlı sözcükler" denir.

✓ Aşk, sevgi, cesaret, nefret, fikir, umut...

## Destek Noktası

Bir sözcüğün somut ya da soyut anlamlı olması, kullanıldığı cümledeki anlama bağlıdır.

✓ Sıcak bir ıhlamur sana iyi gelir.

Somut

✓ Bizi oldukça sıcak karşıladılar.

Soyut

## Somutlama

Soyut bir kavramın tek başına düşünüldüğünde somut olan bir sözcükle anlatılmıştır.

✓ Bu tatlı sözler onu ikna edebilir. → hoş, güzel = tatlı  
Soyut Somut

✓ Yüreğim yangınlarda, söndüremedim. → Üzüntü, keder = yangın  
Yâr beni terk eylemiş, alışamadım. Soyut Somut



Mecazların büyük çoğunluğu somutlamayla yapılır.

## Soyutlama

Somut bir kavramın tek başına düşünüldüğünde soyut olan bir sözcükle anlatılmıştır.

✓ Ölüm indirmede gökler, ölü püskürmede yer. → Bomba = ölüm  
Somut Soyut

✓ Bir noktada birleşmiş vatanın dört bucağı → insanlar = gönüller  
Somut Soyut

## 6. Genel - Özel Anlamlı Sözcükler

Aynı türden kavram, nesne, varlık ve durumları topluca belirleyen sözcüklere genel anlamlı sözcükler; sınırlı bir anlam boyutunu belirleyen sözcüklere özel anlamlı sözcükler denir.

Genel ya da özel anlamlı olma, sözcüklerin birbiri ile karşılaştırılmasına bağlıdır. "Canlı - hayvan - kuş" sözcükleri genel anlamlıdan özel anlamlıya göre sıralanmıştır. Çünkü canlı, hayvanı; hayvan da kuşu kapsar. Burada "hayvan", "kuş"a göre genel; "canlı"ya göre özel anlamlıdır.

✓ Varlık - canlı - insan - sanatçı - şair - Ece Ayhan  
Genelden özele  
Özelden genele



## Destek Noktası

Bazen bir sözcük bir türün tek bir varlığını karşılarken aynı sözcük, bir başka cümlede o türün tamamını karşılayabilir.

“Uçak, havaalanına indi.” cümlesinde “uçak” sözcüğü tek bir uçak için (özel anlamlı) kullanılırken “Uçak, rahat ve güvenli bir ulaşım aracıdır.” cümlesinde “uçak” sözcüğü, tüm uçakları karşılayacak şekilde (genel anlamlı) kullanılmıştır.

## 7. Anlam Genişlemesi

Bir sözcüğün sınırlı bir anlamdan daha geniş bir anlam alanına geçmesidir. Anlam genişlemesine uğramış sözcük, yan ve mecaz anlamlar kazandığı için çok anlamlılığa sahiptir.

Anlam genişlemesi = Çok anlamlılık = Yan ve mecaz anlam

- ✓ Hastalanınca ağzında yaralar çıkardı.  
Temel anlam
  - ✓ Bardağın ağızı çatlamış.  
Yan anlam
  - ✓ Sözünden caydı, yine ağız değiştirdi.  
Mecaz anlam
- “Ağız” sözcüğü yan ve mecaz anlam kazandığı için anlam genişlemesine uğramıştır.

## 8. Anlam Daralması

Sözcüğün sahip olduğu anlamları zaman içinde kaybederek sadece bir anlamı karşılayacak hâle gelmesidir.

- ✓ “Oğlan” sözcüğü, eskiden “kız ve erkek çocuk” anlamındayken günümüzde “erkek çocuk” anlamındadır.

## 9. Anlam Değişmesi

Bir sözcüğün zaman içinde anlam bakımından değişime uğraması, eski anlamlarını kaybederek yeni anlamlar kazanmasıdır.

- ✓ Geçmişte “yaşlı ve tecrübeli” anlamına gelen “koca” sözcüğü, günümüzde “bir kadının eşi” anlamında kullanılmaktadır.

## 10. Anlam İyileşmesi

Geçmişte anlam çağrışımı kötü olan bir sözcüğün günümüzde iyi bir anlam çağrışımı kazanmasıdır.

- ✓ Eski dönemlerde “**kötü, fena**” anlamlarında kullanılan “**yavuz**” sözcüğü, günümüzde “**yiğit, mert**” anlamlarında kullanılmaktadır.

## 11. Anlam Kötüleşmesi

Başlangıçta iyi bir anlama sahip olan sözcüğün zaman içinde kötü bir anlamı karşılayacak hâle gelmesidir.

- ✓ Arapçadan dilimize geçen ve “**akıllılar**” anlamını taşıyan “**ukala**” sözcüğü, günümüzde “**kendini akıllı ve bilgili sanan, bilgiçlik taslayan**” anlamında kullanılmaktadır.

## 12. Nitel ve Nicel Anlamlı Sözcükler

Bir varlığın, kavramın ölçülebilir, sayılabilir, azalıp artabilen durumunu bildiren sözcüklere **nicel anlamlı**; ölçülemeyen, sayılamayan durumunu bildirenlere de **nitel anlamlı** sözcükler denir.

- ✓ Kendilerine geniş bir ev satın almışlar.  
Nicel
- ✓ Oldukça geniş bir dünya görüşüne sahiptir.  
Nitel
- ✓ Büyük lokma ye, büyük söz konuşma.  
Nicel Nitel

### Destek Noktası

Sözcüklerin kazandıkları nicel ve nitel anlamların kullanıldıkları cümlelere göre değişiklik gösterebildiğini unutmayınız.

- ✓ Bu akşam hava oldukça soğuk.  
Nicel
- ✓ Soğuk bakışları hepimizi rahatsız etti.  
Nitel

## 13. Yansıma Sözcükler

Dağdaki seslerin taklit edilmesi yoluyla oluşan sözcüktür: **çıt, tak, küt, fis, vız, cız, güm...**

Yansıma sözcükler ek alarak isim ya da fiil görevi üstlenebilir: **Çıtırtı / çıtırtıda-, fısıltı / fısılda- ...**

**Uyarı** İşilti, pırıltı, parıltı gibi sözcükler ses taklidi olmadığı için yansıma değildir.

### III. BÖLÜM: SÖZ ÖBEKLERİNDE ANLAM

#### 1. İkilemeler

Anlamı güçlendirip pekiştirmek için aralarında türlü anlam ilişkileri olan iki sözcüğün art arda kullanılmasıyla oluşan söz öbeklerine (söz gruplarına) "ikileme" denir. İkilemeler ayrı yazılır ve ikilemeyi oluşturan sözcüklerin arasında herhangi bir noktalama işareti konmaz: **serin serin, ileri geri, gürül gürül...**

İkilemeler, cümlelerin anlamını güçlendirmek veya cümleye pekiştirme, abartma, yaklaşıklık gibi anlamlar katmak için oluşturulabilir.

- ✓ Aşağı yukarı üç saatlik yolumuz kaldı. (**yaklaşıklık**)
- ✓ Dışarıda güzel güzel oynayın. (**pekiştirme**)
- ✓ Tabak tabak yemek yedi, hâlâ doymadı. (**abartma**)

#### İkilemelerin Anlamsal Kuruluşları (Oluşum Yolları)

İkilemeler, pek çok türde ve anlamda sözcüklerin bir arada kullanımıyla oluşabilir.

##### \* Aynı sözcüğün tekrarlanmasıyla oluşan ikilemeler

Yavaş yavaş, uzun uzun, temiz temiz, iri iri...

##### \* Eş ya da yakın anlamlı sözcüklerle oluşan ikilemeler

Eş dost, ses seda, yalan yanlış, güçlü kuvvetli...

##### \* Zıt anlamlı sözcüklerle oluşan ikilemeler

İyi kötü, az çok, dost düşman, er geç, bata çıka...

##### \* Biri olumlu, biri olumsuz sözcüklerle oluşanlar

Olur olmaz, gelir gelmez, gider gitmez, alır almaz...

##### \* Biri anlamlı, biri anlamsız sözcüklerle oluşanlar

Yırtık pırtık, çoluk çocuk, eğri büğrü...

##### \* İkisi de anlamsız sözcüklerle oluşanlar

Eciş bücüş, mırın kırın, ıvır zıvır, abur cubur...

##### \* Yansıma sözcüklerle oluşanlar

Şırlı şırlı, horul horul, tıkr tıkr, fısıll fısıll...

##### \* Hâl eki getirilerek oluşan ikilemeler

Elden ele, göz göze, dişe diş...

İkilemelerle ilgili sorularda ikilemelerin cümleye kattığı anlam, oluşum yolları (anlam-sal kuruluşu) ve sözcük türü bakımından hangi görevde (isim, sıfat, zarf) kullanıldığı sorulur. İkilemenin hangi türde kullanıldığını soran sorularla sözcük türü konusuna geçtiğinizde karşılaşacaksınız.

### DESTEK SORUSU 4

Aşağıdaki cümlelerin hangisindeki ikilemeyi oluşturan sözcükler tek başlarına kullanılamaz?

- A) Yalan yanlış bilgilerle doğru bir karar veremezsin.
- B) Karşıdan, güçlü kuvvetli görünüyordu.
- C) Mırın kırın etme de olanları anlat.
- D) Aradan aşağı yukarı on yıl geçti.
- E) İngilizceyi şöyle böyle bilir.

ÖSS 1995

## 2. Deyimler

Bir duyguyu, bir durumu daha çarpıcı anlatmak, anlama güç katmak amacıyla oluşturulmuş kalıplaşmış söz öbekleridir.

- ✓ Tüm öğrenciler, anlatılanlara dikkat kesilmişti.
- ✓ Söylediklerimizi dinlemedi bile, belli ki başında kavak yelleri esiyor.

### Deyimlerin Özellikleri

- Deyimler, kalıplaşmış söz öbekleri olduğu için deyimlerin üzerinde değişik yapılaşmaz. Değişen yalnızca kip, kişi, durum ve iyelik eki gibi çekim ekleridir.
- ✓ "Gözüne girmek" deyimini bu bağlamda düşünülüğünde "gözüne girdim, gözümüze girdiniz." gibi şekillerde kullanılabilir.
- ✓ "Burnundan solumak" deyimini, "burnundan nefes almak" şeklinde değiştiremeyiz.
- Deyimler, en az iki sözcükten oluşur; tek sözcükten deyim olmaz. Ancak, halkın kullanışı bazı sözcüklerin de tek başlarına deyimleştiği görülmektedir.
- ✓ Kalkuyruk, çıtkırıldım, dalkavuk...